

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. IV-VI.

Sibiu, Iulie—Decembrie 1906.

An. 1906.

CUVÂNT DE ÎNCHEIERE.

În urma hotărîrii secțiunilor Asociațiunii — întărită și de ultima adunare generală — revista «Transilvania» nu va mai apărea în viitor în condițiile de până acum. S'a decis anume suprimarea părții literare-științifice a revistei care va apărea de aici înainte numai la intervale de trei luni, redactată fiind de secretarul administrativ, publicând numai chestiunile oficiale ale Asociațiunii și trimițându-se ca și mai înainte gratuit membrilor.

Suprimarea părții literare-științifice a rezultat din convingerea că Asociațiunea noastră nefiind o grupare de scriitori ci o instituțiune menită să îmbrățișeze problemele culturale ale poporului nostru ea trebuie să aibă în vedere lipsurile culturale ale țărânimii noastre și nu e chemată să pornească o mișcare literară sau științifică. Hotărîrea de a-se înființa revista «Transilvania» a fost adusă în anul 1867, deci pe acele timpuri când purtătorii de condei ai neamului nostru ridicându-se aproape numai din Ardeal erau oarecum îndreptățiți în credința că această «Asociațiune» va deveni cu vremea o instituțiune protectoare a literelor românești, un fel de «Academie» chemată să grupeze în jurul ei oamenii de litere și știință. Astfel revista «Transilvania» redactată atunci de *G. Barițiu*, apărea de treiori pe lună și se poate conzidera ca o oglindă a îndemnurilor culturale din această vreme, având de preț aproape numai lucrările istorice ale redactorului ei. Cu timpul această revistă a perdut tot mai mult din făgăduințele începutului, și-a rărit tot mai mult apariția, fiind în vremea din urmă — de mai bine de un deceniu — o publicație periodică, în care afară

de câteva folositoare contribuții istorice s'au dat mai mult ușoare ispitiri din toate ramurile de știință, iar în ce privește partea ei «literară», aceasta a rămas numai o dorință vecinic neîntrupată. În cursul vremii talentele literare s'au dezvoltat și au rodit deslegate de ocrotirea acestui așezământ, iar pentru găzduirea ni-zuințelor noastre științifice, pentru cuvenita răsplătire și aprecierea pricepută a acestora avem la locul potrivit instituțiunea chemată să fie focarul Românilor de pretutindeni.

Rolul nostru adevărat de Asociațiune culturală a poporului nostru din această țară este de a ajutură răspândirea tuturor mijloacelor cu cari se pot acoperi trebuințele culturale ale acestui neam. Nu preocupările strict literare sau științifice pot duce lumina la sate, ci învățătura de popularizare a condeiilor cari înțeleg meșteșugul apropierei de sufletul și mintea țaranului nostru.

Pentru acest scop «Asociațiunea» va edita cu începere dela 1 Ianuarie 1907 revista populară »*Țara noastră*» menită să pătrundă în toate păturile poporului nostru și îndeosebi la sate.

Suntem încredințați că această nouă interpretare a datoriiilor culturale ale acestei «Asociațiuni» e mai apropiată de cărarea trebuințelor noastre și în această credință ne adresăm tuturor oamenilor nostri pricepuți și voitori de bine — cu rugămintea de a ne da mână de ajutor în începutul nostru de muncă nouă.

Octavian Goga,
secretarul „Asociațiunii“.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Discursul de deschidere

rostit de viceprezidentul Asociațiunii, dl *Andrieu Bârseanu*, cu ocaziunea adunării generale ținută în Brașov la 21 și 22 Sept. 1906.

Onorabilă adunare generală !

Imprejurările, și anume etatea înaintată și reconvalescența venerabilului nostru președinte, au adus cu sine, ca *eu* să ocup de astădată locul acesta de onoare, pe care l-au ilustrat atâți bărbați distinși ai poporului nostru. Și nu fără sfială, Vă mărturisesc, m'am hotărât să pășesc în mijlocul d-niei Voastre, știind, că în locul acesta au stat odinioară frunțași ca marele Arhiereu Andreiu Șaguna, eruditul Timoteiu Cipariu, vice-prezidentul gu-

vernial baronul Vasile Ladislau Pop, neobositul George Barițiu și conzilierul aulic Iacob Bologna, — ca să nu vorbesc, decât de cei răposați.

Numai conștiința datorinței, ce mi s'a impus prin neașteptata — și de bună seama și nemeritata — alegere din anul trecut, m'a îndemnat să fac acest pas, și totodată speranța în indulgența d-niei Voastre și credința, că de astădată, având în vedere insuficiența puterilor mele, nu veți măsură cu măsura cu care ați fost deprinși până acum.

Doamnelor, Domnilor!

Pentru a treia oară se întrunește Asociațiunea noastră în adunare generală în Brașov, după un restimp de 23 ani dela întrunirea a doua, și de 44 ani dela cea dintâiu. Adunarea din anul 1883 s'a distins prin hotărîrea înființării școalei civile de fete din Sibiiu, care a adus servicii așa de însemnate societății noastre și care se socotește cu drept cuvânt ca un mărgăritar al instituțiunilor noastre școlare. Și mai însemnată însă, atât prin numărul și starea socială a participanților, cât și prin înălțimea problemelor desbătute și a entuziasmului, ce a domnit întrînsa, a fost adunarea din anul 1862, ținută tot în localul, în care ne aflăm în aceste clipite, sub conducerea nemuritorului Episcop, ceva mai târziu prin vrednicia sa Arhiepiscop și metropolit, Andreiu baron de Șaguna.

N'am apucat să văd cu ochii mei această ilustră adunare, a doua din viața de 45 ani a Asociațiunii noastre; după spusese bătrânilor noștri însă, ale căror priviri scapără și acum, când vorbesc de acele momente înălțătoare din trecutul popoului nostru, precum și din descrierea plină de viață a răposatului Al. I. Odobescu, pare că văd înaintea mea acea aleasă întrunire românească din 16—18 Iulie 1862.

În fruntea mesei prezidiale figura măreață a lui Șaguna; lângă el chipul blând al venerabilului Metropolit Alexandru Sterca Șuluțu, capul bisericei române unite, și în jurul celor doi Arhi-păstori ai bisericilor române surori, ca membri ai comitetului noavei societăți: învățatul și de toți respectatul canonic Timoteiu Cipariu, cu privirea vie în mijlocul feței delicate, harnicul George Barițiu cu trăsurile feței marcate și cu privirea pătrunzătoare

simpatica figură a protopopului Ioan Popazu, mai târziu episcop al Caransebeşului, faţa aspră şi rezolută a energicului Axente Severu, răposat acum de curând, figura inteligentă şi senină a lui Gavriil Munteanu, directorul tinărului gimnaziu român din Braşov, vrednicul doctor Pavel Vasici, colaboratorul lui Bariţiu la «Foaia pentru minte, inimă şi literatură», Bologa, Măcelariu şi ceilalţi tovarăşi de muncă ai lor. Numai Andreiu Murăşianu, heroldul deşteptării noastre naţionale, care ar fi meritat să fie şi el în această societate aleasă, sta la o parte apatic, cu fruntea plecată la pământ, ca un stejar trăznit în mijlocul unui codru plin de vieaţă.

Oaspeţi distinşi din principatele de curând unite de peste munţi, între cari învăţatul Aug. Treb. Laurianu, cântăreţul limbei româneşti George Sion, tinărul profesor Nic. Ionescu şi măiestrul scriitor cu chip frumos Alex. Odobescu, despre care am amintit mai înainte, împodobiau locurile cele mai de frunte din jurul mesei prezidiale. Sala întreagă era înţesată de un public ales şi numeros: tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, preoţi şi mireni, săteni şi orăşeni, dornici de a lua parte la o adunare literară şi culturală românească, a auzi înţeleptele cuvinte ale conducătorilor neamului şi a vedea, minunea minunilor, prima expoziţie românească de produse agricole şi industriale, pusă la cale de spiritul neobosit şi inventios al lui G. Bariţiu.

Eră, cu un cuvânt, o manifestare puternică a vieţii româneşti, încătuşată atâta vreme în lanţurile feudalismului şi apoi ale unui absolutism aspru de 10 ani, eră ca o câmpie sămănată în timpul primăverii, când după o ploaie călduţă pare că vezi firele de smaragd, cum încolţesc din ce în ce înaintea ochilor tăi cuprinşi de mirare.

Şi multe idei frumoase se înfăţişară în această memorabilă adunare, multe planuri îndrăzneţe, — unele poate prea îndrăzneţe — se desbătură, multe probleme grele de rezolvat se aduseră în legătură cu cercul de activitate al tinerei Asociaţiuni. În genere aşteptările faţă de noua şi pe atunci singura însoţire mai mare culturală română din ţările de sub coroana Habsburgilor erau cât se poate de mari. Asociaţiunea era privită ca un fel de vrajă, care avea să delătore în scurtă vreme toate necazurile şi lipsele mult cercatului nostru popor.

Directorul Munteanu în vorbirea sa «Despre purismul limbei române», cere, pe lângă stabilirea ortografiei cu litere latine, ca secțiunea filologică a Asociațiunii să se apuce cât mai îngrabă a compune un dicționar al limbei române «dupre analogia dicționarelor scrise și tipărite de academiile cele docte ale altor națiuni», — o problemă, care nici astăzi încă nu e rezolvată, deși s'a ocupat serios cu ea altă corporațiune literară română, cu mult mai înaltă, care dispune de alți oameni și de alte mijloace, singura competentă și în stare a face asemenea lucrare. Cipariu în excelenta sa disertațiune despre însemnătatea studiilor filologice pentru cultivarea limbei române și pentru stabilirea ortografiei de asemenea constată necesitatea adunării materialului pentru un dicționar român, spre care scop propune formarea din partea Asociațiunii a unei «biblioteci de cărți vechi românești, tipărite și manuscrise, din timpurile cele mai vechi până cătră anul 1700».

La rândul său Barițiu, vorbind «despre artele frumoase cu aplicarea lor la cerințele poporului românesc», amintește despre înființarea unei catedre de Estetică; iar cavaleru Ioan Pușcariu, pe atunci administratorul comitatului Cetății de baltă, singurul dintre conferențiarii adunării din anul 1862 care se mai află în viață, arătând însemnătatea documentelor istorice pentru cunoașterea trecutului poporului, îndeamnă pe membrii Asociațiunii să-i dea mână de ajutor pentru întocmirea unui «album» al familiilor nobile de naționalitate română din Monarchie, pe seama căruia și copiase și studiasse mai bine de o sută diplome nobilitare.

Mai bine se pot vedeă însă speranțele ce se puneau în activitatea viitoare a Asociațiunii de viguroasa generațiune de acum 44 ani, din cuvântul de deschidere al președintelui adunării, despre care e vorba. «Tare cred», zice marele Șaguna cătră sfârșitul cuvântării sale, «că sub scutul unor asemenea convingeri corecte și principii sănătoase, precum am amintit mai sus», — era vorba de însemnătatea limbei, a graiului, pentru conservarea și înaintarea unui popor, — «va spori de sigur literatura și cultura poporului român peste toată așteptarea, și Asociațiunea va vedeă ostenelele sale coronate cu succesul dorit, pentrucă nu vor trece multe zeci de ani și vom vedeă literatura limbei noastre la ase-

menea grad de cultură cu ale celorlalte limbi culte; școalele și institutele literare, ca unicele mijloace de cultura națiunii, le vom vedea și la noi în stare înfloritoare; vom vedea satele și orașele române regulate și înaintate; nu vor trece multe zeci de ani și vom vedea acolo grădini și holde frumoase cultivate, bogate de pomi fructiferi, unde până eri alaltăeri erau numai pălămide și alte ierburi sălbatice; nu vor trece multe zeci de ani, și ne vom bucura văzând economia rațională la plugarii noștri, înflorirea artelor și a tot felul de măiestrii la Români noștri». ... «Pe scurt, nu vor trece multe zeci de ani și națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale intelectuale, industriale și materiale, pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare, iar membrii acestei Asociațiuni nu vor cruța nici un sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit și propășirea națională».

Cred, că acum, când se apropie o jumătate de veac, de când s'au rostit aceste inimoase cuvinte în locul în care ne aflăm, este timpul să ne întrebăm: oare împlinitu-s'au măcar în parte așteptările bărbaților mari, ce au stat la leagănul Asociațiunii noastre? Corespuns-a ea măcar cât de cât menirei sale mărețe și urmat-a calea pe care au îndreptat-o urzitorii ei? — Răspunsul la aceste întrebări, dacă va fi făcut cu destulă obiectivitate și cu oare-care cunoștință de cauză, ne va înlesni, cred, a înțelege rostul lucrărilor și tendințelor de acum ale însoțirii noastre și totodată ne va lumina în privința problemelor, ce ar trebui urmărite din partea noastră în viitor.

Cu căutarea acestui răspuns, — întrucât se poate face aceasta în câteva minute, — să-mi dați voie a mă ocupa în restul vorbirei mele.

Scopul «Asociațiunii» noastre, după cum arată numele ei, este cultivarea literaturii naționale și propagarea culturii în sânul popoului nostru. Deși conceptele literatură și cultură sunt deosebite unul de altul, totuș ele sunt de aproape înrudite. Cultura este un concept mai general și cuprinde tot ce a produs omul prin silințele sale, fie pe terenul intelectual sau moral, fie pe cel material, pe când sub literatură înțelegem numai produsele minții omenești exprimate în graiu viu sau în scris și cu deosebire pe acelea, care au și o formă frumoasă.

Dar literatura este totodată un eflux al culturii; fără un grad oare-care de cultură ea nici nu se poate închipui. Da altă parte însă ea este și un propagator însemnat al culturii; popoarele cu o literatură bogată națională de obicei au și o cultură însemnată. Cu un cuvânt: ele se influențează una pe alta și de regulă merg mână în mână, afară de cazul, când la un popor sunt deosebiri prea mari sociale.

Să ne întrebăm acum: Făcut-am noi Românii din această țară vre-un progres în literatură în timpul de 45 ani, de când s'a înființat «Asociațiunea», în numele căreia ne-am adunat astăzi aici, și în deosebi, ce rol a avut însoțirea noastră la mișcarea literară din acest restimp?

Dacă asemănăm mulțimea publicațiilor noastre de astăzi, precum și limba folosită în cele mai multe din ele, cu numărul și graiul celor de acum 50 de ani, în adevăr putem vorbi de un progres literar. De asemenea trebuie să constatăm cu bucurie, că, cu deosebire în timpul din urmă, pe terenul literaturii frumoase încă s'au produs și se produc lucrări din ce în ce mai de valoare. Nu stăm însă tot astfel în cece privește literatura științifică. În această privință cred, că pot susține fără a fi desmințit, că puține din lucrările apărute în deceniile din urmă, — afară doară de câteva de tot recente — se pot asemăna cu serioasele cercetări filologice ale lui Cipariu și cu studiile istorice ale lui Barițiu.

Dar în genere ținuturile noastre, ale celor de dincoace de munți, nu mai au astăzi în literatura românească rolul conducător, ce l-au avut pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui trecut, — și aceasta din motive ușoare de înțeles. Literatura este o plantă plâpândă, care nu poate prospera decât într'un pământ prielnic și sub un soare dulce, care să-i dea cu drag lumina și căldura de lipsă. Altfel ea se ofilește, sau își îndreaptă rădăcinile spre altă parte.

Și din nenorocire literatura noastră nu s'a prea putut bucura în ultima jumătate de veac aicea la noi de asemenea condițiuni, și astfel a început a se desvoltă în mod natural în altă parte, și este bine, că a avut unde se desvoltă.

Ce e drept, talente literare s'au ivit și în timpul acesta, căci talentul nu se poate năbuși, — dovadă Slavici, Coșbuc, Iosif;

dar precum e cunoscut, toți aceștia și alții ca și dâșii, deși nu de însemnătatea lor, nu și-au putut dovedi destoinicia lor aicea acasă.

Și mai nefavorabile însă au fost și sunt împrejurările pentru dezvoltarea literaturii noastre științifice. Știința modernă cu multele ei ramuri are o mulțime de trebuințe. Ea are lipsă de biblioteci și de archive bogate, de laboratoare și de colecțiuni, și mai presus de toate, de institute înalte de învățământ, — tot condițiuni, care nouă Românilor din această țară ne lipsesc cu desăvârșire. De aceea este și ușor de înțeles, că oamenii de știință, — înțeleg cu deosebire pe aceia, cari s'ar ocupa cu știința în sens național, și anume mai cu seamă cu cercetările istorice și lingvistice, — sunt la noi adevărați corbi albi, și cele mai multe din lucrările lor, cu puține excepțiuni, poartă timbrul diletantismului.

Cu un cuvânt: literatura noastră, a Românilor de dincoace de munți, a făcut în deceniile din urmă oare-care progrese, dar nici pe departe astfel, precum ar fi putut face, dacă s'ar fi bucurat de condițiuni de dezvoltare mai favorabile.

Dar chiar și față cu puținul acesta, ce s'a putut face, Asociațiunea noastră a avut un rol de tot modest. Aproape întreaga ei activitate literară în timpul de 45 ani, de când există, s'a mărginit la publicarea foaiei «Transilvania», care sub conducerea lui G. Barițiu, cuprinde adeseori documente istorice de oare-care însemnătate, la premiarea tractatului «Flora phanerogamă din districtul Năsăudului» de răposatul Florian Porcius, la scoaterea la iveală a «Datelor istorice privitoare la familiile nobile române» de cav. Ioan Pușcariu, a unei colecțiuni de povești populare de răposatul I. Pop Reteganul și acum de curând a unei bune culegeri de balade populare din Bănat, publicată în «Biblioteca populară». Afară de aceea sub ocrotirea «Asociațiunii», deși fără nici o jertfă materială din partea ei, s'a publicat în anii trecuți «Enciclopedia Română», care, cu toate că e o lucrare de popularizare, totuș cuprinde mulți articuli de valoare literară-științifică.

Cam puțin pentru timpul de 45 ani! va fi aplicat a observa cineva; dar observarea aceasta o va preface în obiecțiune numai acela, care nu-și dă seamă de modul de organizare și de mijloacele materiale de care dispune însoțirea noastră.

«Asociațiunea» nu este o Academie, o societate de oameni învățați, ci numai o însoțire de oameni doritori de învățătură.

Membru al ei poate fi ori-care Român cu tragere de inimă pentru înaintarea poporului său, care plătește o anumită cotizațiune anuală; iar comitetul ei este o corporațiune curat administrativă, compusă din oameni cu diferite ocupațiuni, cari jertfesc în dar, aproape toți, munca și timpul, ce le prisosește, pentru chivernisirea conștiențioasă a denarului obștesc și pentru buna întrebuințare a lui. De altă parte «Asociațiunea» noastră a dispus și dispune încă și astăzi de prea puține mijloace materiale, ca să poată duce la îndeplinire lucrări de știință așa grele și costisitoare, ca cele luate în vedere în adunarea generală din anul 1862. Și cu toate secțiunile literare-științifice, ce s'au reînființat în timpul din urmă, părerea mea este, — deși aș voi bucuros să fiu proroc mincinos, — că «Asociațiunea» noastră nu va putea rezolvă nici de aici înainte, într'un viitor, ce se poate prevedea, probleme așa grele științifice, ci va rămânea aceea, ce a fost și până acum, anume: *O societate pentru lățirea luminei în straturile cele mari ale poporului, o însoțire pentru popularizarea științei și pentru creșterea sentimentelor bune; cu alte cuvinte: ea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința.*

Să vedem acum, cum și-a îndeplinit «Asociațiunea» chemarea sa în această privință? Ce a făcut ea în timpul de 45 ani, de când viază, pentru cultura poporului nostru?

Deși problema aceasta a doua, ce și-o alesese «Asociațiunea», eră mai ușoară de înțeles și de urmărit, totuș conducătorii societății noastre întâmpinară la deslegarea ei greutăți destul de însemnate. Anume, trebuințele poporului nostru, scăpat abia de două decenii din lanțurile iobăgiei, erau legion, iară mijloacele de care dispunea noua însoțire culturală, erau de tot măsurate.

Ce eră de făcut mai întâiu și mai întâiu?

Să se înființeze școli pentru luminarea nemijlocită a poporului, sau să se trimită tineri silitori la școlile din străinătate, ca întorcându-se acasă înzestrați cu cunoștințe, să se facă tot atâția apostoli ai poporului lor? Să se dea toată atențiunea țărânilor noastre, care formă atunci ca și acum temelie poporului nostru, sau să se încerce crearea unei clase mijlocii de

meseriași și neguțători, de care înainte de aceasta cu 40—50 de ani eram și mai lipsiți decât astăzi? Să se adune pe seama popoului cărțicelele, care erau tipărite de mai nainte, sau să se încerce a se scrie și a se tipări o samă de cărțicele nouă, mai potrivite împrejurărilor, decât cele de până acum? — Și toate acestea aveau să fie făcute nu din prisos, ci din sărăcie, căci d. e. în anul 1875 întreagă averea «Asociațiunii» încă nu ajunsese la suma de 80,000 fl.

Conducătorii «Asociațiunii» noastre au încercat toate aceste căi, și cele mai multe din încercările lor n'au rămas fără rezultat. La început ei au jertfit sume însemnate — aproape toate mijloacele de care dispuneau — pentru ajutorarea tinerilor lipsiți, cari studiau la școalele medii și superioare, și din care sperau să facă cu timpul luminători și povățuitori ai poporului. Mai târziu, după ce prin dragostea de neam și prin spiritul de jertfire al mai multor Mecenați ai poporului nostru, se făcură mai multe fundațiuni pe seama tineretului dela școli, frunțașii «Asociațiunii» își îndreptară privirile lor asupra clasei mijlocii, dând ajutoare ucenicilor dela meserii și elevilor dela școalele de negoț. După aceea, pornind dela convingerea corectă, că numai prin mame bune se poate formă un popor destoinic de viață, înființară cu mari jertfe școala de fete, despre care am vorbit mai înainte.

În acelaș timp ei încercară a se pune în legătură nemijlocită cu masele cele mari ale poporului, ceea ce isbutiră cu timpul prin mijlocirea despărțămintelor și a agenturilor comunale, și a-l îndemna pe omul din popor cu sfatul și cu pilda a-și cultivă mai bine țarinele sale, a-și îngriji mai bine vitele, a-și păstră portul și obiceiurile cele bune și a-și îngriji sănătatea. Afară de expozițiunea din Brașov din anul 1862, conducătorii «Asociațiunii» mai întocmiră pe cea din anul 1881 și pe cea din anul trecut din Sibiu, prin care s'a inaugurat Muzeul istoric și etnografic, și prin aceasta îndemnară pe frunțașii din multe părți, să întocmească și ei cu prilejul adunărilor despărțămintelor, expozițiuni mai mici comunale și chiar și regionale.

Cu deosebire de vreo 7—8 ani de zile încoace se observă în sinul societății noastre o mișcare îmbucurătoare în lucrarea pentru luminarea și îndrumarea spre cele bune a straturilor celor

mari ale poporului. Despărțămintele «Asociațiunii» nu mai sunt niște cadre fără ostași, niște simple biurouri pentru încassarea taxelor dela membri, ci cele mai multe dintre ele se întrec unele cu altele în înființarea de biblioteci populare și în ținerea prelegerilor pentru popor, fiecare din ele caută să atragă masele pentru cauza cea mare a culturii naționale și să deștepte în ele dragostea pentru cartea românească. Și dacă astăzi în multe locuri poți vedea Dumineca și sărbătoarea țărani de ai noștri strănși la un loc și ascultând cu băgare de seamă pe unul dintre ei, care cetește din vreo gazetă sau din vreo carte populară, sau de-i vei afla întruniți în biserică sau în școală, ca să asculte la cuvintele îndemnătoare spre bine sau la povețele practice ale preotului și învățătorului, și dând cârciuma cu totul uitării, — o parte din merit o are «Asociațiunea» noastră. Numele de «Asociațiune» nu mai este astăzi o vorbă fără înțeles înaintea omului nostru din popor, ci «Asociațiunea» este privită în cele mai multe părți ca o mamă bună, care caută să atragă la sinul său iubitor pe toți fiii săi și la care cu toții privesc cu încredere și iubire.

Succesul acesta, obținut printr'o lucrare statornică numai de câțiva ani de zile, să ne servească ca îndrumare pentru viitor. Să ne apropiem cât mai mult de omul din popor, să căutăm a-i cunoaște firea și aplecările, să-l luminăm cu toate mijloacele culturii moderne, să-i ușurăm năcazurile și să-l îmbărbătăm. Să-l legăm de noi cu lanțul puternic al culturii naționale și astfel să facem din întreg poporul nostru o cetate tare, care să fie în stare a rezista la ori și ce atac. Lucrând astfel cu stăruință sub stindardul «Asociațiunii», care poartă deviza: literatura și cultura poporului român, ne facem numai o datorie cătră noi înșine și dăm dovadă, că suntem un popor conștiu de sine și vrednic de viață.

Având deplină nădejde, că vom și lucra astfel fiecare pentru sine și toți împreună, și așa vom împlini așteptările înaintașilor noștri, cari au întemeiat «Asociațiunea» cu speranțe așa de mari, declar adunarea generală de deschisă!

A. B

FAZELE CHEMIEI ȘI FOLOASELE EI.

— Conferență cetită de dl *Arseniu Vlaicu* în ședința festivă a Secțiunilor științifice-literare ale „Asociațiunii“, ținută în Brașov la 22 Septembrie 1906. —

Onorată adunare!

În aceste zile de înălțătoare serbări românești, când spiritul și inima tuturor sunt predispuse mai ales spre veselie și petrecere ușoară și distractivă, decât spre încordare și meditațiune, este o adevărată artă să nimeriști subiectul și forma unei disertațiuni ocazionale. Înjâmplarea a făcut ca tocmai secția noastră să aibă deastădată delicata misiune, a se îngriji de disertațiunea pentru ședința festivă a secțiunilor și soarta a căzut pe mine să împlinesc acest rol foarte aproape de ingrat.

Este obicei, ca la asemenea ocazii festive să se vorbească mai cu seamă despre subiecte ușoare, de cuprins general, accesibile la moment auditorului impacient și menite să provoace oarecare entuziasm neașteptat sau să satisfacă unei curiozități evocate prin însuș momentul festiv, care se desfășură înaintea ochilor nostri trupești și sufletești. Spre neplăcerea mea însă, ca membru al secțiunii științifice, nu puteam trece peste marginile acestei secțiuni în domeniul altor rami de cunoștințe omenești și astfel am aflat de bine a rămâne în limitele științei, chiar cu rizicul evident, de a vă plictisi cu lucruri mai îndepărtate de natura serbărilor noastre. Fac acest lucru purcezând din convingerea, că tocmai la asemenea ocazii festive se cuvine a scoate la iveală, ce muncă grea și plictisitoare săvârșesc pionirii științei în comparațiune cu ceilalți rami de cunoștințe omenești și totuș munca lor grea și plictisitoare află cea mai puțină recunoștință, deși roadele ei bogate sunt de însemnătate capitală nu numai pentru progresul omenimei, ci cutez să afirm, pentru existența ei și fizică și morală.

În cele următoare voi încercă să desfășur înaintea Dvoastre: *fazele mai însemnate, prin care a trecut chemia până în timpul de față și foloasele aduse de ea omenimii.*

Cuvântul chemie este de originea egipteană și însemnează probabil *cham* sau *chêmî* adică *Egipt*. El mai însemnează însă și «*negru*» și astfel există dubietate, dacă sub cuvântul «*χημική*» se înțelegeă pe acel timp *arta egipteană* sau ocupațiunea cu un preparat negru foarte important pentru scopurile alhimistice. Deducțiunile dela *χημός*, care însemnează fluiditate, suc, se par a fi necorecte.

Dejă această numire veche ne dovedește, că primele începuturi ale științei chimice merg până în vechime și trebuiesc căutate la Egipteni, Fenicieni, Israeliteni și la alte popoare antice. Este numai natural însă, că aceste popoare antice posedau numai astfel de cunoștințe chimice, cari izvorau dintr'o aplicare practică a unor procese anumite și nu erau supuse unei explicațiuni științifice și mai ales experimentale. În timpul mai nou, cam de vre-o 250 de ani chemia e caracterizată ca cea știință, care

ne învață să cunoaștem compozițiunea intimă a materiilor. Problema ei de căpetenie este să afle din ce părți constitutive se compun corpurile, cari ne înconjoară, precum și căile și mijloacele de a formă din aceste părți constitutive combinațiunile originare și alte combinațiuni chimice nouă. Mână în mână cu aceste probleme analitice și sintetice, chimia are de obiect a stabili legile, cari prezidează la formațiunea combinațiunilor și discompunerilor diferitelor substanțe.

Primele popoare culturale, Grecii și Romanii, împrumutaseră cunoștințele lor chimice dela celelalte popoare antice. Dar nici ei nu se avântară la o experimentare conștie și cu plan, pentru a se lumină asupra diferitelor procese chimice. Speculațiunile lor asupra constituțiunei lumii întregi, precum și părerile lor teoretice despre ființa materiei, despre elementele, din cari credeau că se compune lumea, au dominat cu toate acestea un șir întreg de secolii, până la finea evului mediu.

Egiptenii cunoșteau modul de extracțiune și de prelucrare a o mulțime de metale și colori, cunoșteau fabricațiunea sticlei, folosiau o mulțime de preparate chimice ca medicamente, cum e d. e. cerusa sau albul de plumb la alifii și sulimanuri. Un manuscript de papyrus din Egiptul superior conține 107 rețete, mai ales referitoare la chimia metalelor.

Empedokles, poet, filosof și medic grecesc, născut la Agrigent în Sicilia, care a trăit cam cu 470 de ani înainte de Christos și și-a răpit viața aruncându-se în vulcanul Etna, consideră *aerul, apa, pământul și focul* ca cele 4 elemente, din care se compune lumea. Dar atât el cât și *Aristoteles*, filozof, naturalist și savant grec, instructorul lui Alexandru cel mare, care a trăit între anii 384 și 322 și a fondat cunoscuta școală filozofică, nu consideră aceste elemente ca *materii fundamentale diferite*, ci numai ca niște *însușiri diferite* ale unei *singure și unice materii primordiale*. Ca însușiri principale consideră Aristotel manifestațiunile la pipăire: *cald, rece, uscat, umed* și susțineă, că fiecare din cele patru elemente sunt caracterizate cel puțin prin două din aceste însușiri: aerul e cald și umed, apa e umedă și rece, pământul e rece și uscat, focul e uscat și cald. După el diversitatea corpurilor lumești se atribue însușirilor, ce rezidau în materie și în urma comuniunei cărora ușor se pot transformă unele într'altele. Nu e mirare așadară, dacă generalizarea acestor idei a pregătit temeliile credinței, care a dat naștere epocii alchemistice, că metalele pot fi transformate după plac unele într'altele.

Cum însă cele patru elemente cu însușirile lor nu i-se păreau suficiente lui Aristotel, ca să explice aparițiunile și fenomenele naturale, el a mai luat în ajutor un al cincilea element, care l'a numit *quinta* și căruia îi atribuiă o stare eterică, mai mult spirituală și imaginară și însușirea de a pătrunde lumea peste tot. Acest element a jucat un mare rol la aderenții învățăturilor aristotelice din evul mediu ca *«quinta essentia»* și a dat naștere la mari rătăcirii prin faptul, că dânsii îl țineau de o ființă corporală, contrar învățăturilor lui Aristotel, și umblau în ruptul capului să afle modul lui de preparare.

În puterea observațiilor făcute și a metodei deductive, cunoștințele empirice chimice ale celor vechi se mărgineau mai ales cu privire la acele metale și combinațiuni minerale, care le serviau imediat trebuințele vieții practice. Și știm din Testamentul vechiu, că Israelitenii de pildă cunoșteau bine cel puțin *aurul*, *argintul*, *arama* și *ferul*, iară mai puțin *plumbul* și *cositorul*, pentru că cele două din urmă nu se găsesc în natură în stare curată și se estrag mai cu anevoie decât celelalte patru. *Zincul* eră cunoscut numai în aliaj cu arama.

Argintul viu este amintit mai întâi de Theophrast cam pe la 300 a. C. și ceva mai târziu găsim nume despre extracțiunea aurului și argintului cu ajutorul lui.

China și Egiptul cunoșteau dejă fabricațiunea *sticlei*, iară Theba a rămas multă vreme centrul acestei fabricațiuni, care abia în veacul al V-lea d. Ch. a trecut la Fenicieni și la alte popoare orientale. Sticla o fabricau în vechime prin topirea de năsip cu soda. Aceasta fabricațiune trebuie că eră foarte desvoltată, deoarece *Plinius* (23—79) ne povestește despre diferite metode de a fabrică din sticlă imitațiuni de petri scumpe: Beryll, Opal, Saphir, Turcoză, Amethyst ș. a. Fabricațiunei sticlei a premers neapărat cunoștința *sodei* și a *potășei*, aflându-se soda ca product natural pe lângă unele lacuri din Macedonia și Egipt, iară *Dioscoride* (454) spunându-ne, că potașa se estrăgea din peatră de vin sau *tartru* și din cenușa plantelor, întocmai ca și astăzi. Ambele săruri aveau o întrebuițare foarte lătită la fabricarea săpunului, la spălarea stofelor, la curățirea pieilor și a dinților și ca adaus la medicamente. Cenușa plantelor serviă și ca gunoiu bun pentru câmpuri, întocmai ca și salpetrul. *Olăria* e tot atât de veche ca și cunoștința primelor procese metalurgice; *porcelanul* însă a rămas multă vreme un secret al Chinezilor. *Prepararea săpunului* din grăsimi de animale și din leșie de cenușe întărită cu adaus de var se cunoșteă chiar și în Germania și în Gallia; asemenea se făcea deosebire între săpun moale de potașe și între săpun tare de soda.

Pentru *văpsitorie* se folosiă ca mordant alaunul și colorile vegetale din *garansă*, *orseille* și *indigo*. Ca colori minerale serviau: *albul de plumb sau ceruza*, *chinovarul*, *miniul*, *smaltina*, *cocleala verde*, *oxidul de fer* și *funinginea*. Sulimanul egiptean numit *mesdem*, care aveă o întrebuițare generală eră făcut dintr'o combinațiune de plumb cu sulfur. Tot asemenea erau cunoscute celor vechi combinațiunile otrăvicioase de sulfur cu arsenic, realgarul și auripigmentul, cari se folosiau și ca colori și ca medicamente.

Chemia farmaceutică, întrucât putem numi astfel legătura dintre arta chimică veche și farmacie, încă posedă un număr frumos de medicamente: ca cocleala verde, ceruza, litargea, peatra acră, soda și salpetrul la facerea de alifii și medicamente; flastărul de plumb preparat din litarge și oleiu eră foarte lătit, întocmai ca și rugina de fer, sulfurul, vitriolul de arama cu conținut de fer.

Fumul de pucioasă aprinsă se folosiă la afumat, la înălbit stofe, la conzervarea vinului, la distrugerea colorilor neveritabile. În sfârșit mai amintim *varul ars* și stâns, care se folosiă la tincueli și la caustizarea sodei. Dintre acide cei vechi cunoșteau de mult *acidul acetic* ca oțet brut de vin.

Pe la începutul erei creștine și chiar și mai înainte se cunoșteă *scrobeala* de grâu, unele oleiuri grase din semințe și fructe, țiteiul sau petroleul brut, oleiul de terpentin, oleiul de masline, migdale, ricin ș. a. Multime de oleiuri eterice și parfumuri erau lățite peste tot. În medicină se folosiau număroase grăsimi animalice și chiar și usucul din lână ajuns azi la nouă vieață ca *Lanolin*. Amintire se face și de număroase veninuri și otrăvuri de minerale și mai ales de alcaloizi vegetali. Deși cunoșteau procesele de fermentațiune la prepararea vinului, berii și a pânei, popoarele vechi nu cunoșteau produsele formate: *spirtul*, *acidul carbonic*, etc.

*

Cu acestea se încheie șirul cunoștințelor chimice ale popoarelor vechi până cam prin secolul al patrulea al erei creștine. În baza unor observațiuni necomplete și superficiale, dar mai cu seamă din nepriceperea învățăturilor aristotelice, se ivește dela acea epocă o sete nebună după bogății și nizuințe de a o satisface prin transformațiunea metalelor nenobile în aur și argint. Un document important, *Papyrusul din Leiden* aflat în Theba, precum și scrieri de ale Alexandrinilor din secolul 3—7 d. Ch. dovedesc, că *Alchemia* încă își are originea în Egipt. O tradițiune foarte lătită în primii secolii ai erei creștine ne spune, că niște demoni au adus din cer pe pământ împreună cu alte științe și arta de a nobilita metalele; ba unii alchemiști de mai târziu duc Alchemia până înainte de potop și făceau alchemiste diferite personaje biblice ca d. e. pe *Moise* și soru-sa *Mirjam*, precum și pe evangelistul *Ioan*.

Prima personalitate, de care se leagă originea Alchemiei, este *Hermes Trismegistos*, adică «de trei-ori mare», zeul grec *Mercur*, numit de Egipteni *Thoth* și privit ca marele inițiator al tuturor artelor și științelor. Ca artă sfântă divină Alchemia, care aveă de problemă principală prelucrarea metalelor, eră ținută secret și cultivată numai de casta preoțească; numai fiii regelui aveau voie să cunoască misterele ei. Vaza ei creșteă în măsura cu care se stabiliă credința, că Egiptul are a mulțami bogățiile sale numai Alchemiei.

Numele de *Alchemie*, dat acestei științe oculte, s'a generalizat de timpuriu și nu însemnează altceva decât *Chemie* cu articolul arab *al*. Ținta ei principală eră însă — cum am amintit — să surprindă secretele naturii și să descopere *panacea universală și peatra filosofică*, acel agent miraculos, capabil a transformă în aur cele mai ordinare metale. Numele chemie se folosește mai întâi pe la anul 400 d. Ch. de Maternus: *scientia chimiae* și într'un tractat astrologic al lui *Iulius Firmicus*.

Cu distrugerea *bibliotecii Alexandrine* întâmplată pe la anul 640 s'au pierdut nenumărate scrieri de valoare asupra Alchemiei; dar cu această catastrofă n'au perit cu desăvârșire cunoștințele chimice, căci învățații bizantini le transplantaseră deja de prin secolul al VI-lea în Bizanț. Pe de altă parte înșiși cuceritorii, Arabii, își însușiră cunoștințele chimice deja din secolul VII., și le conduseră la o înflorire nevisată, mai ales în academiile lor din *Cordova* și din alte orașe ale Spaniei, unde se așezaseră în secolul VIII. Nenumărate sunt numele autorilor alchemiști celebri, cari prin numeroase scrieri au făcut gloria acestei științe oculte timp de 15 veacuri. Cum însă toată știința lor a devenit astăzi cel mult un termin de comparațiune ridicolă, mă cred dispensat de a le mai cită.

Toate scrierile aproape fără deosebire pleacă la început dela aceeaș convingere falsă, că cu ajutorul Mercuriului și al Sulfurului se pot transforma în metale nobile orice metale nenobile. Mai târziu caută anumite medicini, Magisterium cu acea putere și virtute miraculoasă de a transforma metale în aur și de a asigura sănătatea și a lungi firul vieții cu sute de ani. Peatra filosofală, panacea universală, aurum potabile, mercurius philosophorum, sunt preparațiuni atât de mistice, încât nu ne-a rămas nici o rețetă despre prepararea lor, deși se susține în cărțile alchemistice, că de acestea au existat cu siguranță, întocmai cum se povestește la noi despre existența *ierbii fiarălor*.

Cu toate acestea trebuie să constatăm, că și Alchemia a adus foase omenimei în nenumărate direcțiuni. Afară de procesele mai perfecționate pentru extracțiunea și prelucrarea metalelor cunoscute deja din epoca precedentă, în epoca alchemiei se află diferite metode pentru colorarea sticlei în massă, colorarea de coșenilă, numeroase oleiuri și substanțe medicinale, combinațiuni metalice, apa tare, vitriolul, acidul clorhidric sau spiritul de sare, salpetrul, țipirigul, diferite combinațiuni de mercuriu, zink, sulfur și alte metale. Dintre produsele organice se cunoșteă deja de prin secolul VIII preparațiunea *spiritului de vin* sau a *alcoolului*, a zaharului de plumb și a oțetului de plumb. Ca operațiuni alchemistice sunt citate: calcinațiunea, sublimațiunea, disolvarea, destilarea, cristalizarea sau închegarea și fixarea, iară ca agenți activi: sărurile, alaunurile, vitriolurile, boraxul, oțetul tare și focul.

Cătră sfârșitul secolului XV începe deja să apună steaua alchimistilor, parte în urma înmulțirii universităților și scoaterea științelor chimice din mâna călugărilor și vânătorilor de aur, parte în urma pătrunderii unei metode mai inductive și experimentelor în chimie. Evoluțiunea produsă în științele naturale prin descoperirea lumii celei nouă, încă avu mare influință asupra progreselor realizate. Medicul, naturalistul și filozoful *Paracelsus*, care a trăit între anii 1493 și 1541 dă Alchemiei o lovitură de moarte prin sentința: «scopul adevărat al chimiei nu este să facă aur, ci să prepare medicamente» El privi în corpul omului sănătos o împreunare de anumite substanțe chimice și ziceă, că boalele se

nasc prin oarecare schimbare în aceste substanțe și pot fi vindecate iarăși numai prin medicamente chimice, cari să contrabalanseze acele schimbări din corpul omenesc. El este așa dară întemeietorul unei alte epoci noi numită *epoca iatrochemiei*, în care știința ajunge să se bazeze pe observațiuni și experiențe, și nu numai pe tradițiuni de credință și combinațiuni. Cu privire la compoziția corpurilor organice însă și Paracelsus admite, că ele constau din *mercuriu*, *sulfur* și *sare*.

Un mare adept al învățăturilor lui Paracelsus și un promovator iscusit al iatrochemiei a fost *van Helmont* între anii 1577—1644. El însă susține, că *apa* este partea principală constitutivă a tuturor materiilor. El introduce pentru prim dată în chimie cuvântul de *gaz* și recunoaște acidul carbonic și alte gaze la putrezirea corpurilor; după el focul nu mai este materie ci putere.

Adevărată evoluțiune atât în știința medicală cât și în chimie produsă însă mai ales constatările lui *Sylvius* pe la jumătatea secolului XVII, care deosebiă deși sângele de vine de cel arterial, susține că respirațiunea și arderea sunt același proces chimic, atribuie mistuirea unui proces chimic provocat de acțiunea salivei, sucurilor gastrice și fierii și aplică medicamente minerale otrăvicioase. După el toată medicina are să fie chimie aplicată.

Tachenius, discipulul lui, merse cu un pas mai înainte și pe la jumătatea secolului XVII puse bază *analizei calitative* și *cantitative*.

Ca rezultate practice ale acestei epoci iatrochemice, care durează până către finea secolului XVII, menționăm: dezvoltarea cunoștințelor tehnice metalurgice, a artei ceramice prin *Palissy*, industria tinctorială, fabricațiunea de spirt, aplicarea chimiei la agricultură, fabricațiunea de săruri, fabricațiunea etherului și perfecționarea procesului de extracțiune a zaharului de trestie prin folosirea de albumină și var la curățirea lui.

Pe la mijlocul secolului XVII se începe o nouă eră pentru științele chimice. Toate statele fondează pe atunci mulțime de societăți de știință, iară chimistul și fizicianul englez *Roberi Boyle* (1626—1691) întemeiază o școală nouă, punând ca principii: «mai întâi trebuie făcute experimente, adunate observațiuni și nu e permis a face nici o teorie înainte de ce vor fi fost examinate toate fenomenele relative la ele». Cu un cuvânt el introduce metoda experimentală. Dela el emanează părerea, că toate acele părți de corpuri, cari nu se pot discompune în altele, trebuiesc privite ca elemente. După părerea lui toate corpurile constau din particule de tot mici, cari se atrag și se grupează în mod deosebit în combinațiuni. Și el admite însă, că toate corpurile sunt compuse din una și aceeași materie primordială. El descoperi mai întâi legea cunoscută sub numele de legea lui Mariatte: «că volumele gazurilor stau în raport invers cu presiunea ce le apasă».

Cu toate aceste merite enorme ale lui Boyle, epoca aceasta, care durează cam 120 de ani, numită *epoca plogistonistică* e legată de numele

întemeetorului ei *George Ernest Stahl* născut la 1660 și mort la 1734. Caracteristica acestei epoci este credința chimistilor, că arderea și transformarea metalelor în substanțe văroase ar proveni dela o «*materie de foc*», *Phlogiston*, care se află în corpuri. Și respirațiunea și putrezirea o credeau ei ca un efect al phlogistonului

Din această epocă phlogistonistică datează cunoștința însușirilor mai multor gazuri descoperite de *Scheele*; *Cavendish* studiază hidrogenul; pe atunci enunță *Mayow*, că în aer există «*spiritul igno-aerian*», care promovează arderea și respirațiunea. *Scheele* izolează azotul din aer; iară *Priestler* descoperă și descrie *oxigenul*. Tot din această epocă datează cunoștința zaharului de sfeclă descoperit de *Marggraf* și a porcelanului aflat de *Bottiger*. Rând pe rând urmează descoperirile chimice de fosfor, chlor, mangan, cobalt, nickel și platină. Acidele organice: tartric, citric, malic, oxalic, lactic etc. sunt de asemenea cuceriri ale acestei epoci. Farmacopeia se îmbogățește în această epocă cu un număr însemnat de rețete. *Hoffmann* face număroase analize de ape minerale și prepară renumitele sale picături. În rezumat, acum se prepară marea revoluțiune, care răstoarnă toate teoriile vechi și face lumină în chaosul nepătruns al tainelor chemiei.

Lavoisier celebrul matematic, fizic și chemist francez născut la 1743 și mort pe eșafot 1794 studiază cel dintâi cu profunditate proprietățile oxigenului și determină compozițiunea aerului și a apei. Profunditatea studiilor sale, spiritul ager și bine cumpănit de observațiune, experiențele sale pe cât de simple, pe atât de geniale și convingătoare au pus bazele chemiei moderne, atât de bogate în rezultate utile și pentru știință și pentru viața practică. Școala phlogistonistică dispăre de pe suprafață ca și cum n'a mai fost prin simpla observațiune, că corpurile la ardere nu perd din greutatea lor, ci din contră greutatea lor se mărește. *Lavoisier* stabilește noua teorie a oxidațiunii și o nomenclatură nouă; el aplică pentru prim dată cumpăna și demonstrează, că pondul unui corp compus este egal cu suma ponderilor corpurilor combinate. Dela el încoace cuceririle chemiei se sporesc zilnic, corpuri nouă ca: uraniul, amoniacul, palladiul, rhodiul, soda, chromul, berylliul, cyanul, jodul, metalele ușoare, kaliul, natriul, bariul, stronțiul, calciul, magneziul, benzolul, iridrul, osmiul, ozonul, cadmiul, siliciul, aluminiul și multe altele dătoresc descoperirea lor acestei epoci. Știința chimică stabilește procese și legi nouă, ca legea proporțiunilor, constanța proporțiunilor, teoria atomică, teoria electrochimică, electroliza, izomorfismul, dimorfismul, stările alotropice, analizele microscopice, analiza spectrală, teoria combinațiunilor aromatice, lichidificarea gazurilor și a aerului, cercetările osmotice, preparațiunile artificiale de colorante etc. etc.

Ne-ar conduce prea departe, dacă am voi să enumărăm numele celebre ale savanților și toate descoperirile, care s'au succedat cu iuțea lăfulgerului într'un interval mai scurt decât de un veac și care surprind

lumea zi de zi cu nouă corpuri și nouă teorii, așa încât chimia a devenit azi cunoștință aproape indispensabilă nu numai pentru acoperirea neceșităților, ci chiar pentru viața omeniei.

*

Înainte de a încheia aflu de lipsă a spune câteva cuvinte despre unele descoperiri miraculoase ale secolului nostru, care ascund în vălul necunoscutului orizonturi nouă pentru știință și de sigur și condițiuni nouă de existență și viață. Este vorba de *chimia fizică* cu nouăle sale descoperiri, cari preocupă toată lumea învățaților: razele Kathodice, Röntgen, razele X, razele Bequerel, razele N și Radiul.

Deja pe la anul 1869 a aflat *Pliicker*, că o țevă de sticlă lipsită de aer, care are la ambele capete câte o lamelă de metal, pusă în contact cu un inductor de *Rumkorf*, dă niște raze de lumină violete, cari pleacă dela polul negativ numit Kathod la cel pozitiv numit Anod. Aceste raze descrise mai amănunțit de *Crookes* produc un fel de fluorescență sau li-cărire verde intensivă când se lovesc de perețele de sticlă, iară în părete de plumb dau o fluorescență vineție. Sub influința lor devin luminoase o mulțime de corpuri, dar mai ales petrele scumpe. Ele înaintează în direcțiune dreaptă, pun în vibrațiune corpurile ușoare cu care se întâl-nesc și încălzesc foarte tare până la temperatură albă corpurile de cari se izbesc. S'a observat, că razele kathodice sunt electrice și sunt atrase de un corp pozitiv electric, pe când corpurile negativ electrice le resping. Deci ele sunt negativ electrice. Purcezând din această constatare, s'a admis ipoteza despre existența unei «substanțe radiale». Acestea sunt *razele kathodice*.

De câțiva ani aceste raze kathodice sunt cunoscute publicului mare sub numele de *razele X sau razele Röntgen*. Razele Röntgen pleacă dela punctele, unde se lovesc razele kathodice de părății de sticlă. Insușirea lor miraculoasă de a străbate prin o mulțime de corpuri, prin cari nu poate străbate raza comună și mai ales prin corpuri cu greutate specifică mică și apoi capabilitatea produce fluorescență pe anumite corpuri, cum e de pildă un paravan de cyanură de platinobariu, face servicii enorme mai ales chirurgiei, putând străbate corpul omenesc și arată o frântură de oase, un glonț sau alt corp străin în corpul omenesc. Având aceste raze influință și asupra unei plăci fotografice, acele locuri vătămăte se pot și fotografia și astfel cu atât mai ușor se pot face felurite operațiuni grave cu cel mai desăvârșit succes.

S'a mai constatat în timpul din urmă, că iuțeala acestor raze, rezul-tantă a felului curentului electrice, de 22—50,000 km. pe secundă. Ase-menea s'a constatat, că părțile, cari conduc electricitatea dela aceste raze, sunt identice cu cele cari produc valurile de lumină. Cantitatea de electricitate, ce o duce cu sine o rază kathodică e tot așa de mare ca cea care o duce cu sine în electroliti un ion hidrogen, dar massa părți-celelor razelor kathodice e de 1000 ori mai mică ca a singuraticilor ioni.

Sub *ioni* se înțeleg particulele mici de produse, cari se desfac la discompunerile electrolitice. În fine s'a constatat, că particulele de raze katodice constau numai din cantități electrice și n'au masă mecanică. Aceste cantități electrice le-a numit *Stoney: electroni*.

După număroase încercări reușește *Becquerel* a dovedi, că sărurile de uraniu sunt raze nevizibile, cu influință puternică asupra plăcii fotografice, cari străbat prin plăci subțiri de metal, *ionizează* aerul și-l fac conducător de electricitate. El a demonstrat cel dintâi, că în acest caz fluorescența n'are nici o influință la nașterea razelor, deoarece și combinațiuni de uraniu fără fluorescență emit raze, iară sărurile fluorescente pot fi ținute luni și ani întregi la întunec fără să-și peară razele. Metalul uraniu însuș emite cele mai puternice raze. Aceste raze se numesc *raze de uraniu* sau razele lui *Becquerel*.

Uraniul are cea mai mare greutate specifică 240; aproape de el stă *Thoriul* cu 232, care după cercetările lui Schmidt și mai pe urmă ale doamnei *Skladowska Curie* încă emite raze. Materiile, cari emit raze le-a botezat doamna Curie: *materii radioactive*.

Și razele *Becquerel* străbat prin toate corpurile, dar puterea lor e cu mult mai mică, așa încât un corp solid gros de câțiva milimetri le împedecă, iară în aer înaintează abia la câțiva centimetri. Potențarea acestor însușiri se poate obține însă cu ajutorul curenților electricei.

Din constatări de până acum ale doamnei Curie și a soțului ei, s'a dovedit, că uraniul și thoriul sunt corpurile cele mai radioactive și că radioactivitatea rezidă în atomii lor. Continuând cercetările, părechia *Curie* a aflat trei elemente radioactive cu mult mai puternice decât uraniul și thoriul, acestea sunt: *Poloniul*, *Radiul* și *Actiniul*. Poloniul este un element înrudit cu bismuthul; radiul samănă cu bariul și în sfârșit actiniul e asemenea thoriului. Aceste elemente metalice se găsesc în mineraiuri rășinoase în cantități așa de mici, încât pentru a prepară câteva decigrame trebuie să se prelucreze multe mii de kilograme de mineraiuri, dar pentru aceea efectele lor radioactive sunt de 100,000 de ori mai puternice ca ale uraniului. Extracțiunea lor a succes până acuma numai ca combinațiuni și cu cheltueli enorme.

Razele substanțelor radioactive le împart în 3 feluri designate α , β , γ . Razele α sunt absorbite foarte ușor; razele β sunt mai puțin absorbite și pot străbate prin mai multe corpuri; razele γ străbat mai puternic și un câmp magnetic n'are influință asupra lor. Ele sunt mai aproape de razele Röntgen în privința proprietăților lor, pe care le întrec însă prin puterea de a străbate prin corpuri. O însușire însemnată a substanțelor, cari conțin radiu, e aceea, că *ele luminează de sine și răspândesc neîn-cetat căldură*, 225 grame cam 18,000 caloni.

Dintre însușirile mai însemnate ale radiului amintim, că după o influință de 4—5 minute asupra unui loc pârșos, fac să cadă părul după 2—3 săptămâni; la o influință de 10—15 minute asupra pelei produc la acel

loc dermatitis, scot beșici și escoriațiuni; la o acțiune de 20—30 minute produc în piele ulcerațiuni periculoase. Atât Becquerel cât și Curie au suferit urmări grave ale încercărilor lor; ba Curie a și căzut jertfă științei. Asupra gălbenușului de ou produc schimbări însemnate chimice, discompunând Lecithina, care formează parte constitutivă a celulelor în dezvoltare și capabile de dezvoltare. Asupra unor microbi ele au influință nimicitoare. Din acestea ușor se poate deduce ce rol mare sunt chemate să joace aceste raze în terapie.

Sărurile de radium în mare parte comunică radioactivitatea lor și corpurilor dimprejur și prin urmare putem deduce, că radiul emite și un fel de aer, care poate produce radioactivitate în corpurile ce vin în contact cu el. Acest aer l-a numit Rutherford *Emanatiune*. Emanatiune se găsește și în aer și putem presupune, că ea vine din materii radioactive conținute în scoarța pământului. Cu atât mai ușor se poate presupune aceasta de apă și mai ales de apele minerale, cari trec prin scoarța pământului. De aceea apele beute direct din izvor se zice că au efecte vindecătoare mai bune asupra organismului decât cele stătute în sticle. Asemenea se atribue efecte vindecătoare la noroiul din anumite bălți și locuri de calde.

De curiozitate amintesc, că de prezent valoarea unui chilogram de radium e de aproximativ 42 milioane de coroane.

Ramsay și Soddy au analizat gazul, care se desvoltă la dizolvarea în apă a bromurei de radium și au aflat un gaz de natură analogă cu grupa de Argon aflat în aer: așa numita *emanațiune*. Analizând spectrul acestui gaz după câteva zile au dat de spectrul cunoscut al elementului *Helium*. Ramsay susține, că radiul e o substanță în continuă discompunere, care se preface în Helium. *Prin urmare aci e vorba de transformatiunea spontană, hotărîtă și faptică a unui element chimic în alt element chimic!*

În sfârșit țin să amintesc, că un învățat francez *R. Blondlot* din Nancy a signalat de curând un nou soi de raze, razele *N*. După părerea lui cele mai multe izvoare de lumină și căldură artificială mai răspândesc și astfel de raze, cari pot străbate prin metale și prin mulțime de corpuri netransparente, cum e de pildă lemnul. Aceste raze au însușirea, că produc efecte de fosforescență pe substanțele capabile de a fosforescă. A. Charpentier reluând experimentele lui Blondlot a verificat existența lor și a aflat, că fosforescența e produsă și de corpul omenesc în mod deosebit de sistemul nervos și de cel muscular. Cercetările în această privință însă mai au mult de făcut în viitor.

Onorată adunare!

Am trecut în revistă fazele mai însemnate, prin care a trecut știința chimică din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi. Suntem necezițați să ne mulțămim la această ocaziune festivă cu acest rezumat cu atât mai mult, cu cât ne-ar trebui volume întregi, ca să putem tracta după

cuviință, chiar și numai ultimele evenimente mari, cum sunt de pildă: teoriile lui *Lavoisier* despre ardere și aplicarea cumpenei în chemiă; teoria atomică stabilită de *Dalton* sau discompunerea alcaliilor cu ajutorul curentului electric aflată de *Davy*; sinteza ureului executată de *Wöhler*; lichidificarea gazurilor executată de *Faraday*; legea periodică a lui *Mendelejeff* — și multe alte cuceriri ale chemiei moderne până la *radu*, care a fost signalat pentru prim dată abia la anul 1898 și deja în restimp de 8 ani de zile a făcut minuni și o completă revoluțiune nu numai pe terenul științei chemice, ci în număroase alte arte și științe, începând cu *Fizica și Medicina*.

Vedem deja dela început omenimea umblând după adevăr, căutând să ispитеască legile cele mari și nestrămutabile ale naturei, dar oprindu-se în cale la câte o neînsemnată întâmplare neprevăzută și formându-și fel de fel de teorii și ipoteze asupra necunoscutului. În toate aceste încercări însă nimicnicia lui față de univers iese la iveală la fiecare pas și-l face să recunoască ordinea cea supraomenească, tainele existenței și legile nefăcute de mână de om ale lumii întregi: *în cecece privim noi divinitatea*.

În epoca cea mai veche, găsim deja la *Aristotel* presupunerea despre existența materiei eterice *ovola* ca «*quinta essentia*» și prin urmare azi nu ne mai poate prinde mirarea când ni se spune despre existența *emanațiunii* ca parte inherentă a corpurilor. Cu atât mai puțin ne poate prinde mirarea despre descoperirile epocale ale celebrului *Ramsay*, că radiul se preface încet încet în *Heliu*, obținându-se astfel într'un corp cu greutate specifică 225, un alt corp nou cu greutate specifică 4, — când ne reamintim învățăturile alchemiei despre transformățiunea metalelor în aur și febrilitatea de secol după bogății. Paralel cu acest eveniment științific sau mai bine întors acest fenomen științific chemat să pună pe baze nouă știința-arta medicală merge paralel cu străduințele alchimistice după marele elixir al vieții, cu care să-și prelungească viața cu sute de ani și cu epoca iatrochemiei. Ce privește setea de aur, deși n'a succes a o mulțămî prin aur faptic transformat din alte metale, o vedem potolită prin sutele și miile de descoperiri și invențiuni de produse naturale și artificiale, menite să-i mulțamească trebuința, să-i ușureze traiul, să-i facă viața plăcută și fericită acelei ființe nesațioase și în veci nemulțamite și cărtitoare, care se chiamă om.

Din toate aceste frământări ale minții omenești după adevăr și lumină, din salturile și recidivele urmate în anumite epoce și direcțiuni s'ar părea că se adevăresc cuvintele stentorice ale lui *Coșbuc* în «*Moartea lui Fulger*»:

„Nu cercetă aceste legi,
Că ești nebun de le înțelegi!“

și cu toate acestea avem presimțirea, că viitorul apropiat ne-a rezervat surprize atât de mari și de epocale, încât dominând tainele nepătrunse ale naturei cu deplină îndreptățire să ne putem reclama cea parte din

divinitate, care se găsește exprimată în cuvintele evanghelice: «Omul este făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și chemat să moștenească pământul și toate câte sunt într'însul». Fiecare pas înainte făcut în domeniul chemiei este un pas făcut spre idealul creațiunii.

Brașov, Septembrie 1906.

Arseniu Vlaicu
director.

DIN DESPĂRȚĂMINTE.

Partea introductivă a raportului comitetului cercual către adunarea despărțământului
Deva din 12 August 1906.

Onorată adunare generală!

Marele bărbat al nostru, nemuritorul George Barițiu, într'o epistolă scrisă fratelui său Alexandru pe timpul înființării «Astrei», zicea despre Asociațiunea noastră: «Nu vă temeți, Asociațiunea e o tinără fecioară, care în curând va avea viitor frumos».

Sunt zeci de ani trecuți de atunci, și cine va fi criticul, care ar contestă, că Asociațiunea ar fi făcut progrese în dezvoltarea ei și în desfășurarea unei activități intensive și estinse.

Dar am ajuns oare acea culme de progres, acel nivel al Asociațiunii, pe care-l contemplă iubitorul de neam George Barițiu?

Când să răspunzi la întrebarea aceasta, trebuie să admiți critica multora, că nu. Oricât de binevoitor am aprecia rezultatele atinse până acum, fără îndoială, acele sunt superbe, ele ne încălzesc și întăresc inimile noastre românești, simțitoare idealelor noastre naționale, simțitoare fiecărei propășiri în cultura noastră națională, menită a afirmă individualitatea noastră etnică de popor cult cu afecte călduroase pentru știință, literatură și artele frumoase, de un popor adevărat prietin al muzelor.

Dar chiar din înaltele calități, cu cari e înzestrat Românul, dintre cari scoțind în relief suprema capabilitate a lui de cultură, îmi construiesc argumentul, că Asociațiunea n'a ajuns azi la ceea ce putea ajunge, căci imposibil, ca capabilitatea de cultură a Românului numai atâta să poată presta, cât a prestat până acum pe terenele de activitate ale Asociațiunii. Din contră, poporul român pe lângă talentul, istețimea-i înăscută, pare că, are chiar însușirea rea a talentelor: e parecă încrezut în sine și crede, că firea-i de Român și așa nime nu-i va putea-o stânge, individualitatea-i de popor și-o vede asigurată prin însuș caracterul cuceritor al acesteia și așa apoi, când e vorba de a-și manifesta interesul pentru acțiuni mai minuțioase și nemijlocite, menite a-l duce înainte pe calea progresului, el e cam neglijent. Nu facem recriminare, dar chiar pentru dragostea ce-i purtăm, parcă ne vine așa să muștrăm blând și binevoitor neamul nostru,

să se îndrăgească mult, cu mult mai mult de puținele instituțiuni culturale, ce le are, mai ales de prea iubita noastră Astra, aceasta Alma mater a Românilor din regatul Ungariei, care și prin numele-i abreviat vrea să exprime, că în firmamentul ei e scris viitorul cultural al nostru și așa și existența noastră.

Dacă neuitatul George Barițiu a asemănat Asociațiunea cu o tinără fecioară, dați-mi voie, ca eu să continuu și să completez această asemănare și să zic, că Asociațiunea e virgina vestalină a neamului românesc din Ungaria, care unica îngrijește și susține nestâns «ignis sempiternus», focul vecinic al vetrelor noastre strămoșești, care și la străbunii noștri Romani simboliză perpetuitatea, nemurirea vetrei și moșiei romane. Asociațiunea este frumoasa Ileana Cosânzeana din povestile noastre, iar poporul român trebuie să fie Făt-Frumos logodnicul acelei zine. Și atunci, când vom avea dragostea de Făt-Frumos pentru îndrăgita lui, atunci se va înălța Astra, atunci va lua ea avântul, pe care nime nu-l va putea împedeca în mersul său.

Contestez dreptul ori și cui de a se provoca la împrejurările vitrege, între cari trăim, dar grăbesc a adauge, că prin aceasta nu voiu a zice, că la dezvoltarea culturii nu se cere libertate, căci simt și eu adevărul, cum pe lângă pedeci măestrite și restricțiuni jignitoare un popor poate fi împedecat și reținut în cultura sa. Dar sunt și de convingerea, că unui popor restrâns în libertăți, nu-i permis să-i facă piedecă starea aceasta, ci chiar soarta-i nefavorabilă să-l facă a-și concentra și mai mult energia de viață și a căută ca la ultimul refugiu al existenței sale la dezvoltarea culturii proprii. Căci decât orice pedeci iscodite, decât orice cătușe strângătoare mai tare e geniul unui popor, mai tare e conștiința de sine, mai tare e însaș cultura, care nu se poate încătușă precum nu poți băgă în feară sufletul și nici gândul.

Filozofia istoriei ne învață, că un popor cult chiar și dacă ajunge soarta tristă de a fi cutropit și stâns de pe fața pământului, Dumnezeuul popoarelor, prevedința divină și atunci îi dă satisfacție acelu popor, căci după învățătura filozofiei istoriei cultura acelu popor cucerit și stâns, trece la poporul cuceritor, așa, că poporul cuceritor a învins cu forța brută, cu puterea armelor, dar în cultură rămâne el învins și cucerit de poporul subjugat și nimic. Exemplu istoric e poporul grecesc cucerit de Romani. Bine știm, că cultura înaintată a Grecilor a trecut la Romani, cari și zeitățile le-a împrumutat dela Greci, și așa au dat Romanii o nouă cultură omenirii, o cultură întărită, cultura classică.

Să admitem dar și noi, că va veni vre-odată timpul, când poporul Român va fi cucerit prin forță, și atunci cultura lui va rămâne eternă, va trece la cuceritor, și atunci ne revine meritul și mândria cerească de a fi dat cultură celui ce ne-a subjugat și astfel de a fi încătușat noi în privința culturală pe cuceritorul nostru,

Această filozofie adâncă o văd eu ascunsă în versurile din urmă ale Cântecului ginteii latine:

„Iar când în ziua de judecată
Față-'n față cu Domnul sfânt
Latina ginte va fi 'ntrebată:
Ce-ai făcut pe acest pământ?
Ea va răspunde sus și tare:
O Doamne! 'n lume cât am stat
Cu ochii plini de admirație
Pe Tine Te-am reprezentat.“

Da, onorată adunare generală, pentru că dezvoltarea culturii naționale e reprezentarea dumnezeirii.

Chemarea unui popor deci de a dezvoltă cultura sa nu e vremelnică, nu e dată numai pentru existența sa și nu e legată de existența lui, ci cultura avem s'o considerăm asemenea principiului din științele naturale, stabilit de Robert Mayer: principiul stabilității, permanenței energiei, după care o energie înmagazinată numai la aparență dispăre și se pierde, de fapt însă ea trece, se schimbă în altă energie și în rezultatul final se preface în muncă. Stâns chiar de pe fața pământului poporul român, energia culturală ce a dezvoltat în timp de secole, va trece și ea în energia omenirii și va contribui și ea la munca, ce îndeplinește omenirea pentru deslegarea problemei destinului omenesc, a existenței!

Să dezvoltăm dar cultura noastră națională, care este energia de existență și valoarea etică a fiecărui popor și așa și a noastră, dar mai ales a noastră, căci nimenui, decât chiar poporului român e mai de aproape determinată calea vieții: el trebuie să fie fiul muncii!

Onorată adunare generală!

În gruparea noastră în jurul Asociațiunii rezidă puterea noastră de existență și din alt punct de vedere. Direcția timpului nostru sau să-i zicem: spiritul vremii de azi e normat de principiul asocierii și chiar pentru că principiul acesta e busola timpurilor noastre, omenirea progresaază azi cu aripi de fantazie. În fața acestui spirit al vremii gândul numai de a putea ține pas cu lumea mare încă îngrijorează popoarele doritoare de înaintare și numai jale poate să cuprindă pe cele rămase în cultură. Acel principiu al asocierii cu admirabil simț știe să detaieze scopurile de progresare ale unui popor, și apoi în jurul fiecărei dintre aceste ținte spre progres se asociază puterile singuraticilor, astfel se nasc asocierile și tot astfel ceea ce nu poate individul, poate obține asocierii și iată, că scopul urmărit e atins.

Ființa, existența Asociațiunii e pentru noi adevărată binefacere, adevărată fericire, căci ce ar fi de noi, dacă n'am avea-o, și am fi lipsiți de avantajile, pe cari ni-le poate creă numai și numai gruparea în asociere, în Asociațiune. Forțele singuraticilor indivizi ai noștri, rămase răslețe, fie ele cât de considerabile, se pierd fără efect față cu unitatea și

și universalitatea noastră de Români. Individul și altcum dispăre față cu întregul. Mai înlesnită e aceasta dispărere la noi Români din Ungaria, unde cu cultura noastră națională concurează cultura și a altor neamuri străine de noi, cari pentru individul debil prea ușor pot fi nu numai ademenitoare, dar contopitoare și exterminatoare chiar pentru cultura proprie națională a respectivului individ. Adăugând însă forțele fiecăruia dintre noi, așa, ca forța noastră generală să fie de atâtea-ori plus unul, din câți fii și fiice are neamul nostru, și constituind astfel Asociațiunea noastră, nu este putere omenească, care să ne cutropească și noi rămânem pe veci popor neînving, progresând cu fală pe terenul sfânt și sublim al intelectualității omenirii.

Dar și altcum, aprofundarea și specializarea cât de adâncă a unui individ într'un ram sau altul de știință, artă și literatură formează încă numai pe savantul unilateral și trebuie, să se adaugă efectul binefăcător al vieții în societate, ca legătură conjunctivă, ca să dărîme unilateralitățile și să-l prefacă pe acela membru integru, folositor societății omenești și neamului căruia aparține, căci altcum se înrădăcinează separatismul, care naște indiferentismul și dela acesta un pas mai restă numai până la perderea conștiinții naționale.

Astfel contemplăm noi Asociațiunea noastră, astfel o contemplă George Barițiu și ceilalți bărbați mari ai neamului nostru, cari au pus temelia acestei neprețuit de scumpe instituțiuni.

Ni-se va zice, că în desvoltarea acestor gândiri ale comitetului trecem în sfere ideale și spunem lucruri, cari trec forțele noastre. Acestor sceptici, neîncrezători le răspundem recurgând iarăș la un principiu din fizică. Știința aceasta ne spune adecă, că columna de aer, ce plutește asupra fiecărui om, apasă asupra corpului acestuia cu un pond atât de colosal, care ar trebui ca la moment să turtească și nimicească debilul corp omnesc. Și vedeți Dvoastră, corpul omnesc nu se prăbușește, nu se cutropește, din contră, mișcăm cu ușurință în mediul nostru cu întreg corpul, mișcăm voioși singuraticile membre ale noastre fără a fi striviți de greul colosal al columnei de aer, ce apasă asupra noastră. Și de ce nu e strivit corpul omnesc? Pentrucă pondul acela nemăsurat al columnei de aer se dividează, se împarte atât de proporționat asupra corpului nostru, încât pe o suprafață de un centimetru se ajunge un pond aproape disparent. Iată principiul împărțirii de muncă, prezentat și pus nouă în vedere de însaș natura. Și vorba clasicului: «Naturam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus», dacă natura ne va fi călăuzul, nici când nu vom rătăci.

Fie deci munca, ce se impune poporului român cât de gigantică, cât de nemăsurată, împărțită ea asupra tuturor fiilor săi, unui singuratic i-se revine un cuant aproape disparent. Și atunci când cu toții vom formă un organism întreg, când fiecare dintre noi va reprezenta în sine și prin sine concepțiunea Asociațiunii, atunci vom fi nebiruiți, atunci ne vor admiră și străinii, căci ce e mareț, de sine se impune; atunci și geniul

poporului român va face, ca Muza română să rumpă vâlul de doliu, sub care poporul cântă:

„Cine-a zis întâi doina,
Arsă i-a fost inima“,

și doina, doina cu glas dulce va fi glas de bucurie, veselie, după care de mult oftează bietul român.

De va, 12 August n., 1906.

Dr. Iustin Pop,
notarul despărțământului.

COLECTĂ PENTRU COMPLETAREA GIMNAZIULUI DIN BRAD.

„Telegraful Român“ în numărul din 19 Decemvrie v. publică circulariul I. P. S. Sale mitropolitului *Ioan Meșianu*, pe care pentru importanța deosebită a chestiunii ce accentuează îl dăm în întregime. Îndeosebi astăzi când simțim tot mai mult necesitatea cărții românești și când gimnaziul român din Beiuș perde tot mai mult din înfățișarea lui adevărat românească această chemare trebuie să afle răsunset în sufletul oamenilor jertfitori. Circularul e următorul:

Arătându-ne reprezentanța gimnaziului nostru din Brad, că numărul elevilor dela acela, din an în an, se sporește în mod îmbucurător, încât abia mai au loc, și că îi lipsesc mijloacele pentru clădirea unui nou edificiu mai corăspunzător așteptărilor: a cerut binecuvântarea și spriginul nostru la întreprinderea unei colecte pentru zidirea unui nou edificiu gimnazial.

Convingându-ne și noi despre adevărul acelor arătări, dar și mai mult despre neapărata trebuință de a completa acel gimnaziu, acum numai cu 4 clase, la 8 clase: cu mare bucurie dăm binecuvântarea cerută la colecta inițiată de reprezentanța gimnaziului, și având în vedere marea însemnătate a cauzei, aflăm de bine a întreprinde și noi o asemenea colectă, mai ales pentru completarea acelu gimnaziu, la 8 clase.

Pentru că, precând celelalte confesiuni și naționalități din patrie, cu mai puține suflete, au gimnazii, în toate orașele și centrele mai însemnate, precum se vede aceasta și la compatrioții nostri sași, în număr ceva peste 200 mii suflete, cari, pe lângă unele școli reale, comerciale și altele, mai au și 5 gimnazii, cu câte 8 clase; pe atunci noi, în întreaga noastră metropolie cu peste un milion și 700 mii suflete, avem numai un singur gimnaziu cu 8 clase, pe cel din Brașov, și un singur gimnaziu cu 4 clase, pe cel din Brad.

Pentru că este sub demnitatea noastră, ca noi cari numărăm aproape 2 milioane de suflete, să ne creștem cea mai mare parte a tinerimii noastre în gimnaziile altora, pline cu tineri de ai lor, încât în unele abia mai e loc și pentru tinerii noștri, cari pe lângă acestea sunt obligați a mai plăti și taxă sau didactru mai mare.

Pentru că în gimnazii se pregătesc tinerii pentru celelalte învățături mai înalte, neapărat de lipsă fiecărui popor cu aspirațiuni de viitor bun, spre a deveni luminători și conducători demni ai lui; și în fine, pentru că știut este că toate popoarele mai înaintate numai prin învățatură au ajuns la vaza, bunăstarea și pozițiunea, de care se bucură, și până când nu vom

jertfi și noi, pentru luminarea noastră, precum fac acelea, nu ne putem aștepta nici la viitor mai bun, ci din contră la zile tot mai grele.

Din acestea și multe alte asemenea motive și considerațiuni, dar mai ales pentru lipsa cea mare, ce o avem de-a completa gimnaziul din Brad la 8 clase, ceea-ce se poate face numai cu ajutorul nostru al tuturor, venim a dispune și din parte-ne întreprinderea unei colecte și a pofti și rugă pe toți p. t. protopresbiteri, preoți, învățători, inteligenți și fruntași și pe toți poporenii noștri, iubitori de înaintarea neamului nostru, să sprijinească și aceasta nizuința a noastră cu ofertele lor binevoitoare.

Mai înainte însă de-a întreprinde colecta, preoții vor ceti acest Apel al nostru în biserică, luminând poporul asupra însemnătății învățaturii și a culturii religioase morale și arătându-i la înțeles, cum numai lumina minții și cultura religioasă morală înalță pe om la adevărata vrednicie și-l conduce la bine și fericire, apoi cu date din istorie și din viață convingându-l cum au săracit și au decăzut, și în urmă cum s'au stâns popoarele cari ori n'au avut cine să le lumineze, ori n'au ascultat de luminătorii lor; iar de altă parte cum s'au ridicat și au înaintat în vază, onoare, bunăstare și fericire, popoarele cari au avut și au ascultat sfatul luminătorilor lor, aducând și jertfele recerute pentru înființarea institutelor lor de învățământ. Toate acestea pentru a stârni în toți ai noștri zelul de jertfă pentru școalele noastre.

După aceea să îndemne pe toți a contribui, după putință, începând dela comunele bisericesti mai cu stare, până la singuraticii poporeni mai cu stare, cu cât vor binevoi spre a ne face posibilă complectarea gimnaziului din cestiune.

După astfel de luminare, mai adaugându-le și că bunul Dumnezeu ne-a binecuvântat și cu un an bine roditor: poftim și rugăm pe fiecare protopresbiter, preot, învățător și inteligent, să premeargă poporului cu exemplu bun, oferind mai întâiu fiecare dintre dânșii suma cu care voește a contribui, apoi îndemnând și pe alții la asemenea contribuiri.

Pe lângă acestea să mai îndemne și comunele bisericesti a contribui din partea lor cu ceea ce vor putea.

De asemenea poftim și rugăm pe toți preoții și învățătorii noștri, ca cunoscând dânșii mai bine pe parohienii cu stare mai bună, să umble înșiși pe la casele lor pentru colectare, precum și merită o cauză așa mare și însemnată.

Colecta să se înceapă în sărbătorile Nașterii Domnului, ale Anului Nou și ale Botezului Domnului, și să se continue și să se termine în timp de 2 luni. Ofertele mai mici să se plătească deodată la subscriere, iar cele mai mari și în decurs de 2—3 ani în rate anuale.

Toate contribuiriile să se conscrie în coala de colectă alăturată și dimpreună cu acea coală să se trimită casei consistorului nostru arhidieceșan, în terminul de 2 luni pentru controlă, având a se publica și în jurnalul nostru «Telegraful Român».

Dăruitorii de oferte mai însemnate și anume cu câte 200 cor. vor fi înscrși între fundatorii, iar cei cu oferte mai mici între binefăcătorii și ajutătorii gimnaziului.

Dorind foarte, ca și eu să mă număr între sprijinitorii acelu gimnaziu și totodată să premerg și cu bun exemplu la această colectă: cu mângăere ofer și din parte-mi, de astădată, modesta sumă de 2000 coroane, rugând pe Dumnezeu să o primească ca și pe banul văduvei din sfânta evanghelie.

